

De kindermoord

door

Drs. H. Smilde

Het Kerstgebeuren heeft ten allen tijde in het middelpunt van de belangstelling gestaan bij de geheele Christenheid, en tot het einde der dagen zullen de Christenen troost blijven putten uit dit groote heilsfeit. De donkere nacht der tijden is even verlicht geweest door een groot, een goddelijk licht, dat zijn glans zal blijven uitgieten alle eeuwen door.

Geen wonder is het, voorwaar, dat bij het zien van het licht van Bethlehem de gemoederen der menschen bewogen zijn geweest, en niet het minst van hen, die de goddelijke gave bezitten, hun ontroering te uiten in schoonheid. Met kinderlijke eenvoud zoowel als met de hoogste verrukking is dat wondere gebeuren verklankt. De hooge God mensch geworden, ja een hulpeloos kindje.

Uit de vroegste middeleeuwen reeds zijn ons Kerstliederen overgeleverd, gebrekkig vaak van vorm, maar vol innige liefde. Dát hebben ze kunnen meevoelen, dát hebben ze vóór zich gezien, dat wonder in den armen stal. De woorden ontbraken, om het in vollen omvang te beschrijven. Koud was de nacht geweest, ja het was de koudste nacht, die ooit over de aarde gedaald was. Armelijk was de stal, zelfs zonder deuren, zoodat de sneeuw naar binnen kon stuiven. Naakt lag het kindje daar, want geen doeken had de teedere moeder, om het in te wikkelen. Gehuiverd hebben ze van kou, want er was geen turf om wat warmte te geven, zooals een der dichters het naief zegt.

Maar toch, wat was het heerlijk in den kleinen stal. Ze zagen daar het kindje in z'n kribbe lachend de armpjes uitsteken naar de verrukte moeder. Ze zagen het vertroeteld op de moederknie, ze hoorden het kraaien in z'n badje, terwijl het met zijn handjes in het water sloeg, zoodat het ver weg spatte. Een oude man, Jozef, zag het aan en glimlachte, en de os en de ezel, ze herkenden hun Heer.

Dan traden in het flauwe licht naar voren stoere mannen, herders, die door hemelsche boden gezonden waren om het kindje te begroeten. In hun dikke schapenvachten gehuld, knielen ze voor Hem neer en brengen Hem hun ongekunstelde hulde.

En later wordt het nog mooier: er houdt een stoet stil voor de stal. Daar treden binnen wijzen, neen, koningen uit het Oosten, ook geleid door hemelsch licht. En ook zij knielen neer voor het kind en aanbidden het, terwijl ze hun schatten neerleggen, goud, wierook en mirre. Het kindje is niet meer een zwak mensch, maar de koning der koningen.

Zoo zag men een opklimming; de koude stal raakt vergeten, de arme herders gaan weg, maar er blijft een koninklijke glans en majesteit achter. De grootsten der aarde achten zich niet te hoog, hun hulde te brengen aan den geboren Jezus, den koning der Joden.

Doch neen, daar is nog een andere koning der Joden, daar is nog Herodes, in zijn groote paleis te Jeruzalem. Hij kan zich niet vereenigen met de hulde, die daar gebracht wordt aan een kind, dat gevaarlijk voor hem kan worden. Hij is boos, omdat dat kind goed was.

Herodes was coninc in deere stont,
Gierech ende wreet, fel als een hont.

Men kan bijna geen woorden vinden om zijn boosheid te teekenen. Listig is hij tegenover de koningen, die zoo openlijk getuigen

„tkint sal noch hebben in sine hant
Al dese werelt ende al u lant”.

Hij houdt zich in, en geeft groote blijdschap te kennen

„Mijn herte es clarre ¹⁾ dan een glas,
Blider, hogheliker ²⁾ dant noeyt ³⁾ was,
Omt kint dat nuweling ⁴⁾ es geboren,
Ic hebt gemint, ic hebt vercoren,
So blide benic, heren, al te hant,
Inne ⁵⁾ lieten niet om al myn lant
Inne soude tkint soeken al te voet,
Ende hem offeren have ende goet.

In verschillende liederen wordt hij geteekend, de valsche Herodes, als tegenbeeld van

¹⁾ helderder ²⁾ verheugder ³⁾ ooit ⁴⁾ pas ⁵⁾ ik zal hem niet laten gaan

DE BETHLEHEMSCHE KINDERMOORD, naar een schilderij van Rafaël.

de oprechte koningen en met heimelijke vreugde beschrijft men het mislukken van zijn gemeene plan. Na hun aanbidding willen ze terugkeeren naar Jeruzalem, naar dien goeden vorst daar:

Hi groette ons wale, hi nes ⁶⁾ niet fel,
Make wine ⁷⁾ blide, soo doe wi wel.

Doch dan komt de hemelsche stem weer tot hen, en waarschuwt hen: „als ge wist hoe boos hij was, dan gingt ge langs een anderen weg terug”, en dadelijk antwoorden ze:

„U wil gheschiet,
Wy ne weten smans gedachte niet.”

En jubelend zegt de dichter, die zelf in angst heeft gezeten

Lovet Gode die soe wel versiet
Alle dinc eer sie gheschiet.

Het gevaar schijnt afgewend, en de dichters keeren terug tot den stal, waar Jozef en Maria gewaarschuwd worden voor Herodes. Ze maken zich op om te vluchten en de verre tocht naar Egypte wordt beschreven met veel woorden en opsomming van wondere dingen, die er gebeurden met het heilige drietal.

Bethlehem ligt nu verlaten. En nauwelijks durft een der dichters er terugkeeren, om te zien het verschrikkelijke, dat er plaats greep, na de heerlijke gebeurtenis die ze bijgewoond hadden. Het „vrede op aarde, in de menschen een welbehagen” hebben ze nagezongen in tientallen van liederen; de waarheid: „ik ben niet gekomen om vrede te brengen, maar het zwaard”, gaat men huiverend, bijna stilzwijgend voorbij in de middeleeuwen. Slechts enkele regels worden er aan gewijd, aan den moord van Bethlehem.

Alleen een „Leven des Heeren” vertelt enigszins uitvoerig van den moord. De duivel zet Herodes aan en deze leent gewillig het oor. Hij ontbiedt z'n wreede soldaten en beveelt hun, naar Bethlehem te gaan, om al de kinderen te doden beneden twee jaar. Zij gingen gedwongen, de harde lieden.

⁶⁾ is niet ⁷⁾ wij hem

Si namen haer sweert, haer scerpe knijf ⁸⁾
Si namen hen haer jonghe lijf.

Hoe goed ziet deze onbekende dichter de wreede humor: de kinderen meenen, dat het een spelletje is:

Alse syn swert troc Herodes die fel ⁹⁾
Tkint loech ¹⁰⁾ ende waende dat waer spel,
Daer tkint sach blicken tscarpe swert
Tkint loech ten mordenare wert.

Maar diep is zijn medelijden met de moeders, die van smart verbijsterd zelfs niet kunnen zuchten. De kinderen kunnen gaan noch spreken, ze zijn nog „onnoozel”, deze eerste martelaren, die stierven voor Christus. De kerk eischt hen dan ook op als geloovigen, want

Int bloet daerse Herodes dede verslaen
Worden sie kerstijn ¹¹⁾ ghedaen.

En dan laat hij nog even spreken ten slotte het getal, en zijn verschrikking was wel heel groot, zoodat hij allen overtreft met zijn:

Hondertduzent verloren daer haer leven
Ende veertich, dit es ghescreven.

Het doet ons zonderling aan, die groote getallen te zien, en wij berekenen nuchter, dat er wel niet meer dan twintig of vijf en twintig zullen geweest zijn in het kleine dorp, maar hoe toonen die cijfers de grootte van de ontzetting dier middeleeuwsche menschen. Als het beeldend vermogen der dichters niet in staat is, dien gruwelijken moord te beschrijven, spreekt het stomme cijfer. Bij allen, die schreven over den moord, is het getal anders, maar groot is het altijd. Sommigen spreken van vier en zestig duizend, anderen van elf duizend. Ze geven slechts een idee van het bloedbad:

„Hoe diep dat si daer inne woeden ¹²⁾
Al in der jongher kinder bloede!

Hoeveel aanschouwelijker geven de schilders den verschrikkelijken moord weer.

⁸⁾ messen ⁹⁾ de wreede ¹⁰⁾ lachte ¹¹⁾ gedoopt
¹²⁾ waadden

DE BETHLEHEMSCHE KINDERMOORD, naar een schilderij van Matteo di Giovanni (1482).

Vreemd lijkt de weergave van Giovanni, die Herodes uitbeeldt, met duivelsch genoeg aanzien de slachting in zijn paleis. Het is er een groot gedrang van kalm-wreede soldaten en radeloos angstige moeders binnen de statige rust van het paleis. Hoe vluchten bij Rafaël de beangste moeders naar het midden, ingesloten door moordende soldaten. Welk een toneel van ellende toont de fel verlichte voorstelling tusschen de wanhopige vrouwen en de moordende mannen, by Corn. van Haerlem. Wat een onrust veroorzaakt de jacht op menschen, in de besneeuwde rust van het vlaamsch aandoend dorpje. Hier bij de schilders werkt

de tegenstelling krachtig op 't gemoed.

Wat de middeleeuwsche dichter niet vermocht te teekenen, gaf ons Vondel in zijn prachtige reizang van den Kerstnacht. Ook hier de schrille tegenstelling: de kerstnacht, schooner dan de dagen; Herodes tegenover Christus.

Maar wat een rust heerscht hier. Eén slechts is getuige van den moord, de moeder Israëls, Rachel, die ontwaakt uit haar graf te Bethlehem om den dood van haar kinderen te beweenen. Ontroostbaar is ze, nu ze zooveel zwaarden rood ziet van het bloed harer kinderen. Hoe duidelijk ziet ze alles:

Zij ziet de melleck op de tippen
Van die bestorve en bleecke lippen,
Geruckt noch versch van moeders borst.
Zij ziet de teere traentjes hangen
Als dauw, aen druppels op de wangen :
Zij ziet ze vuil van bloed bemorst.

De winckbraeuw deekt nu met zijn booghjes
Geloken en geen lachende oogghes,
Die straelden tot in 't moeder hart,
Als starren die met haar gewemel
Het aenschijn schiepen tot een' hemel,
Eer 't met een mist betrokken werd.

Onzegbaar is de ellende, bij het sterven van
zooveel jonge kinderen, die plotseling aan het
leven ontrukkt worden.

Zoo velt de sein ¹³⁾ de korenaiaren,
Zoo schud een buy de groene blaeren,
Wanneer het stormt in 't wilde woud.

Met een dubbel beeld maakt Vondel hier
het gebeurde duidelijk. Plotseling stierven ze,
zoals de aren plotseling vallen voor de zeis,
maar ze zijn nog niet rijp voor de oogst, het
is als het afrukken van frissche, groene bla-
deren door een geweldigen storm. Het mis-
plaatste wantrouwen van Herodes heeft veel
leed veroorzaakt, maar Rachel kan zich
troosten.

Bedruckte Rachel, schort dit waeren: ¹⁴⁾
Uw kinders sterven martelaeren:
En eerstelingen van het zaed,
Dat uit uw bloed begint te groeien,
En heerlijk tot Gods eer zal bloeien,
En door geen wreedheid en vergaet.

Noch schriller in zijn tegenstellingen is de
Calvinistische predikant Revius, in zijn be-
kend gedicht: Kindermoort. De gekroonde
wolf Herodes verslindt de pas geboren schaap-
jes, wier geklaag ten hoogen hemel komt voor
God. Engelen dalen neer om de witte, vlekke-
looze zielen te halen uit de rood bebloede
lichaampjes, om ze onbesmet voor God te stel-
len. Dan eindigt de dichter zijn vers met de
tegenstelling van het korte aardsche leven en
het eeuwige leven dat ze ingaan. Ontrukkt aan

¹³⁾ zeis ¹⁴⁾ houd op met rond dolen

hun moeder, komen ze nu bij hun hemelschen
Vader

Hoe cort was haren tijt int droevich
[tranendal!
Hoe groot is hare vreucht, die eeuwich duren
[sal!
Hoe loven sy den Heer, haer gonstigen
[weldader!

Sy gingen haestelyck int leven door den doot,
Gerucket onverwacht uut hares moeders
[schoot,
Gedragen in den schoot van haren liefsten
[Vader.

Zoo ziet de zeventiende eeuw de moord
plastischer, maar ook rijker in beteekenis, dan
de middeleeuwen.

Veel is er verder niet over den moord ge-
schreven. Veel later pas komt Bilderdijk met
een lange klaagzang van Maächa, wier beide
kinderen gedood zijn. Zij vervloekt den nieuw
aangebrouwen dag, ze kan het licht der zon niet
meer aanschouwen, nu ze haar kinderen niet
meer daarin zal zien. Steeds meer windt ze
zich op. Als ze denkt aan Herodes, wordt ze
razend, ze wil het ondiër wel het hart uit den
boezem rukken, om het te vertrappen, en zijn
bloed te drinken. Eindelijk valt ze uitgeput
in zwijm. Als ze weer bijkomt, is haar woede
bekoeld. Ze ziet niet meer den woedenden,
wreeden Herodes, maar den barmhartigen
God. Zij heeft gevoeld, hoe een engel haar
aanraakte. Ze zag haar kinderen weer. Nu kan
ze hen niet meer terugvragen:

Ik zag U weêr! van Englen rondgedragen,
waar hemellucht door borst en aadren vliet.
Ik zag U 't oog van andre vonken branden
Dan hier op aard en van mijn arm omvat;
En, blij te moê, met palmen in de handen;
Met bloed niet meer, maar parels, overspat!
Ik hoorde uw mond een blijd Hozanna galmen,
Den Vorst ter eer' die u geheiligd heeft;
Wiens glorie klonk uit Davids zegepsalmen;
Die — kind, ô God! — ja, kind op aarde leeft!
Gefukkigen, ter Zijner eer' te sneven!
En zalig bloed, dat voor het Zijne vloot!
Het Zijne, ja, voor ons ten zoen gegeven,
Ten smaad gewijd, ten lijden en ter dood!
Messias! ach verschijn mij! —

DE KINDERMOORD VAN BETHLEHEM (fragment).
Naar een schilderij van Cornelisz van Haerlem. (1562—1638).

Ze ziet zich zelf in haar zonden, en wenschte ook voor God te mogen sterven om mee te zingen in het koor, met haar kinderen. Nu vreesst ze geen aardsch geweld meer.

Gij hebt mijn kroost ontstoftlijkt, niet ontzield!
ô Eersten van Messias bloedgetuigen,
Uw bloed heeft niet vergeefs mijn boezem
[overvloedig;

Ook zij wil gaarne sterven:

ô Laat mij met mijn kroost voor Uwen troon
[hereenen;
't Zij 't Uwe! ik ben getroost, en zalig dat ik
[lij'.

Zoo voelt Bilderdijk, ook door den vreeselijken moord, nog de Engelenzang natrillen: „In menschen een welbehagen”, niet alleen met het oog op de kinderen, maar ook voor de moeders.

Laat me nog een stem uit de negentiende eeuw doen hooren. 't Is die van Beets, die in z'n Rijmbijbel ook de kindermoord bezingt. Hij raadt Maria aan, niet spoedig terug te keeren naar Bethlehem, want daar heeft Herodes gewoed. Dadelijk verplaatst hij den lezer midden in den moord

De moordlust weet van geen erbarmen;
Hel glinstrend als een bliksemstraal,

Zwiert ze in haar vuist 't getrokken staal,
En treft het kind in ouderarmen.

Helaas, zoo menig dierbaar wichtje
Ligt met doorstoken borst ter aard;
De wreedheid, die geen lijkjes spaart,
Trapt op 't vertrokken aangezichtje.

Maar hoe onpersoonlik klinkt dit. Het is meer een verhaal dan een gebeuren. In de volgende verzen spreekt hij dan ook de kinderen en de moeders toe, met vaag medelijden, om te komen tot de slotsom, dat God niet wilde, dat Zijn Zoon nu al stierf. Al werd er veel onschuldig bloed vergoten, God zal het weer goed maken:

Eens neemt Hij al de lieve kleenen,
Om Zijntwil dus wreed vermoord,
Genadig op in beter oord.
Daar zal geen droeve moeder weenen.

Het gedicht van Beets lijkt op het doen der middeleeuwen: voorbijgaan aan het vreeselijke. Bij hem zelfs minder ontroering dan bij hen, die niet konden spreken, omdat het zoo erg was. Maar ook de moord, die felle tegenstelling met de vreugdige geboorte, heeft zijn diepgevoelde vertolkers gehad, die ons de beteekenis, maar ook de troost en de vrede van dit Kerstgebeuren deden zien en gevoelen.

Oude Kerstgebruiken

door

Prof. Dr. A. van Veldhuizen

Omstreeks 25 December begon het heidensch-Germaansche Midwinterfeest, het Joelfeest der twaalf nachten, dat noch met ons joelen noch met den profeet Joël iets te maken heeft. In het Duitsche Weihnachten hoort men nog nacht en vindt men het oude meervoud voor feesten, dat vrij algemeen is, ook in onze namen Paschen en Pinksteren. Chthonische goden, d. w. z. afgoden van de onderwereld, van schimmenrijk en groeikracht, in de aarde teruggetrokken, traden dan naar voren. De sluimerende aarde is dan in een tijd-

perk van bevruchting. Het midwinterblazen in Twente met een hoorn van berkenbast boven een sterk resonneerenden put en ander luidruchtig bedrijf als schieten in de lucht, luiden van klok en bel, moet naar heidensch oordeel reinigend en vruchtbaarmakend werken. Het zuivert de lucht van gevaarlijke machten der duisternis, die anders storend in den weg kunnen treden. Ook worden de boomen van stroobanden voorzien, onafhankelijk van latere maatregelen tegen rupsen. Boomen zijn als bezielde wezens. Men slaat ze in den